

Miðnámssrit

15

januar 2018

Um blaðið

Afturmelding frá lærara til næmingar kann vera ein drívmeqi í læringini. Men um tað skal eydnast, skal hon fáa næmingin at hugsa og geva honum meiri arbeiði, enn lærarin hevur havt av henni.

Fráfallið á føroyskum miðnámi er stórt, samanbórið við onnur lond. Ein orsök kann vera, at skúlin ikki dugir nóg væl at rúma næmingum við serligum fortreytum.

Lestrar- og vinnuvegleiðing á miðnámi byrjaði í 1974. Í nógv ár snúði hon seg nógv um at kunna um møguleikar í Føroyum og uttanlands. Men nú er vegleiðing um persónlig viðurskifti hjá næmingunum størsti parturin av vegleiðingini á miðnámi.

Fólkaheilsuráðið skrivaði søgu í frágreiðing frá 2017, tá ið tað ávaraði um vandan við at sita ov nógv framman fyri skíggjum. Ein av vandabólkunum eru miðnámsskúlanæmingar.

Nýggjársaftan 2017 kom landsstýrismaðurin í mentamálum við uppskoti um málmennning hjá børnum. Í 2013 vísti kanning, at 80% av tilfari á miðnámi er á donskum, men enn er einki nýbrot hent viðvíkjandi málmennning á miðnámi.

Spurningurin, hvussu vit skulu geva næmingum met, er óheppin. Heldur áttu vit at spurt, hví vit geva met, tí tað kundi fingið okkum at endurskoða tað skaðiligu siðvenjuna at geva næmingum met, meðan teir enn eru í ferð við at læra.

Blaðstjórn: Olav Absalonsen og Tórður Johannesarson

Innihaldsyvirlit

Afturmeldingar at menna læring, Olav Absalonsen	3
Fráfall á miðnámi á Glasi Marknagil, Alex Ocampo	13
Mín tíð sum lestrarvegleiðari, Björg Róin	17
Talgildi skúlin og fólkaheilsan, Tórður Johannesarson	20
Málmennning – eisini á miðnámi, Tórður Johannesarson	22
At geva met – spurningurin er ikki hvussu men hví, Alfie Kohn	24

Afturmeldingar at menna læring

Olav Absalonsen

Tað sigur seg sjálvt, at afturmeldingar til næmingar um avrik teirra áttu at hjálpt teimum at læra. Men ofta vísir tað seg, at tað er lættari sagt enn gjørt at geva næmingum afturmeldingar, ið teir veruliga læra av. Nógvar afturmeldingar um arbeiði, sum næmingar gera, hava lítla ella onga ávirkan á læringina, og í verri førum kunnu afturmeldingar vera skaðiligar. Í hesi grein verður víst á gransking um dygd í afturmeldingum og um, hví afturmeldingar kunnu vera nyttuleysar ella verri enn einki. Út frá hesum eru so nøkur hugskot um, hvussu vit kunnu geva næmingunum afturmeldingar, ið muna, og sum fremja læring.

Dygdin í afturmeldingum

Dylan Wiliam vísir á eina kanning í Venezuela í 1985, har 18 lærarar í sætta flokki í trimum skúlum fingur venjing í at geva næmingum konstruktivar afturmeldingar um heimauppgávur í stóddfrøði. Ein hópur av lærarum gav næmingunum aturmeldingar, sum vóru ítökiligar viðmerkingar um feilir, uppskot til næmingin um, hvussu hann kundi gera tað betur, og at enda í minsta lagi eina positiva viðmerking. Ein annar hópur av lærarum fekk somu venjing sum tann fyrsti, men hesir góvu helvtini av næmingunum konstruktiva afturmelding, og hinari helvtini bara stig. Ein triði hópur av lærarum fekk onga venjing, og hesir góvu næmingunum bara met fyri heimaarbeiði (tað er tað sama sum stig). Avleiðingin var, at næmingarnir, sum fingur konstruktiva afturmelding lærdu tvær ferðir so skjótt sum hinir. Harumframt varð staðfest, at í flokkum, sum fingur konstruktivar afturmeldingar, mentist læringin tvørtur um avriksstig, hugburður til stóddfrøði bleiv meira positivur, og munurin á avrikum hjá dreingjum og gentum minkaði.

Ruth Butler hevur granskað nógv í afturmelding til næmingar. Í 1987 lat hon 200 næmingar, sum gingu í 8 flokkum í antin fimta ella sætta flokki brúka eitt tíðarskeið at loysa uppgávur av ymsum slag, ið kravdu, at næmingarnir hugsaðu seg um. Arbeiðið hjá næmingunum varð so savnað inn, og fingur teir eitt slag av afturmelding av 4 móguligum:

1. Í tveimum flokkum fingur næmingarnir viðmerkingar.
2. Í tveimum flokkum fingur næmingarnir karakter.
3. Í tveimum flokkum fingur næmingarnir rós.
4. Í tveimum flokkum fingur næmingarnir onga afturmelding (eftirlitbólkur).

Í øðrum tíðarskeiði var dygdin í arbeiðinum samanborin við dygdina í fyrsta tíðarskeiði. Hjá næmingum, ið høvdu fingið viðmerkingar, var avrikið munandi betri. Men tey, sum

høvdu fingið karakter ella rós, høvdu ikki gjørt størri framstig enn tey, sum onga afturmelding høvdu fingið.

Við endan á seinna tíðarskeiðinum skuldu næmingarnir fylla eitt spurnablað út. Í spurningunum varð roynt at finna út av, hvørjar faktorar fingi næmingin at gera av, um hann skuldi leggja størri orku í skúlaarbeiði, og hvørjar faktorar næmingarnir hildu vera avgerandi fyri, um teir kláraðu seg væl. Spurnablaðið skuldi avdúka, um næmingarnir knýttu avrikini saman við ego-relateraðar faktorar ella við uppgávu-relateraðar faktorar.

Næmingar, ið fingi viðmerkingar, vóru sera uppgávu-involveraðir, men vóru líka ego-involveraðir sum teir, ið ikki fingi nakra afturmelding. Tey, sum fingi rós, og tey sum fingi met, vóru umleið líka uppgávu-involverað sum eftirlitbólkurin (tey, sum onga afturmelding fingi), men tey vóru munandi meira ego-involverað. At geva met ella rós hevði onga ávirkan á læringina; einasta ávirkan av hesum var, at tað økti um ego-involveringina. Fyri at fáa næming at broyta arbeiðsvanar er tað tískil betri at kritisera tað, sum hann ger, enn at kritisera næmingin sjálvan.

Í 1988 kom Ruth Butler við eini aðrari kanning um effektivitetin av ymsum sløgum av afturmelding. Í hesi kanning vóru 132 sætta flokks næmingar í 12 flokkum í fyra skúlum í Ísrael. Næmingarnir fingi nakrar uppgávur at loysa og lata inn. Granskarar og lærarar dømdu uppgávnar hvør sær. Í næsta tíma tveir dagar seinni fingi næmingarnir afturmelding um uppgávnar, teir høvdu latið inn. Í einum flokki í hvørjum av teimum 4 skúlunum fingi næmingarnir stig. Í einum øðrum flokki í hvørjum av teimum 4 skúlunum fingi næmingarnir viðmerkingar. Í tí triðja flokkinum í hvørjum av teimum 4 skúlunum fingi næmingarnir bæði stig og viðmerkingar. Síðani fingi næmingarnir uppgávur av umleið sama slag og fingi at vita, at teir fóru at fáa sama slag afturmelding sum fyrr. Innlatingarnar vóru dømddar sum fyrru ferð.

Tey, sum bara fingi stig, gjørdi eingi framstig. Tá ið tey vóru spurð, um tey vildu halda fram við at gera hesar uppgávur, søgdu tey, sum høvdu fingið høg met, ja, men tey, sum høvdu fingið lág met, søgdu nei. Næmingar, sum bara høvdu fingið viðmerkingar, kláraðu seg umleið 30% betur í seinni innlating enn í fyrru (sjálvt um tey ikki vistu tað, tí tey høvdu ikki sæð stigini), og allir hesir næmingar góvu til kennar, at teir vóru áhugaðir at halda fram við hesum.

Ein skuldi kanska trúð, at teir næmingar, sum fingi bæði stig og viðmerkingar, gjørdi minst líka stór framstig sum teir, ið bara fingi viðmerkingar, tí tað er meira sigandi enn bara viðmerkingar. Men so var ikki. Avleiðingin av at geva bæði stig og viðmerkingar var tað sama sum bara at geva stig. At geva stig saman við viðmerkingum gjørdi viðmerkingarnar fullkomiliga nyttuleysar. Næmingar, sum fingi høg met, hildu tað ikki vera neyðugt at lesa viðmerkingarnar, og næmingar, ið fingi lág met, vildu ikki lesa tær.

Henda kanning og nógvar aðrar siga okkum, at um vit sum lærarar geva næmingunum dygdargóðar viðmerkingar, og vit síðani geva stig ella met fyri avrikið, so er tíðin, ið fer til hetta, burturspilt. So var frægari, at vit bara góvu stig ella met, tí næmingarnir læra allíkavæl einki av tí, og vit høvdu kunnað brúkt tíðina til okkurt annað.

Tann sálarfrøðiliga orsökkin til hesi úrslit er at finna í fyrr nevndu kanningini hjá Ruth Butler. Stig ella met gera, at næmingurin verður meira upptikin av sínum egna ego, men viðmerkingar fáa hann at forvitnast um uppgávuna, treytað av, at einki met er givið eisini, sum bara hevði køvt forvitnið.

Tann fyrra kanningin vísti eisini nakað, sum ikki var við í tí seinnu, og tað er, at rós er ikki altíð bara gott. Rós virkar best, um tað verður brúkt sjáldan, hevur trúvirði, birtir vón, og er ítøkiligt. Tað er eisini umráðandi, at rós hevur samband við okkurt, sum næmingurin kann gera nakað við. Til dømis at rósa einum næmingi fyri at vera evnaríkur er neyvan skilagott.

Viðhvørt kunnu afturmeldingar til næmingar gera størri skaða enn gagn. Avraham Kluger og Angelo DeNisi funnu 3.000 greinir ella frágreiðingar ímillum 1905 og 1995 um, hvørja ávirkan afturmeldingar hava á avrik. Av tí at hesar kanningar vóru misjavnar í dygd, settu teir báðir nøkur krøv fyri, um tær skuldu vera við í teirra meta-greining. Fyrsta kravið var, at tveir bólkar skuldu vera í kanningini, har einasti munur var, um teir høvdu fingið afturmelding ella ikki. Annað kravið var, at minst 10 luttakarar skuldu vera. Triðja kravið var, at okkurt slag av meting skuldi vera av avrikunum, sum vísti nóg væl, hvørt afturmelding hevði havt árin á avrik.

Tað vísti seg, at bara 131 av teimum 3.000 ritgerðunum luku øll trý krøvini. Ikki minni óvæntað var, at umleið 38% av teimum 607 ávirkanarstøddunum¹ í teimum 131 góðkendu ritgerðunum vísu, at afturmeldingarnar gjørdur, at avrikini versnaðu. Áðrenn teir kannaðu, hví hetta var so, hugdu teir nærri at øllum tilfarinum. Fyrst vrakaðu teir nakrar av ávirkanarstøddunum, tí ein einstakur granskari var yvirumboðaður í meta-greiningini. Síðan skóru teir tey mest ekstremu úrslitini burtur í báðum endum, sum viðhvørt verður mælt til í meta-greiningum. Eftir hetta vóru 470 ávirkanarstøddir eftir, og 32% av teimum vísu, at afturmeldingarnar gjørdur, at avrikini hjá næmingunum versnaðu. Fyri at royna at skilja, hví afturmeldingar kunnu virka ímóti tí, sum ætlað varð, hugdu Kluger og DeNisi nærri eftir kanningunum fyri at gera av, nær afturmeldingar føra til betri avrik, og nær tær ikki gera tað. Teir komu til, at tá ið afturmelding vísti á munin ímillum verandi avrik og málið fyri avrik, so var tað, sum hendi, treytað av, um avrikið var betri ella verri enn málið.

Tá ið ein afturmelding sigur næminginum, at hann longu hevur rokkið á mál, kann vónandi henda, at hann setir sær nýggj mál, men hinvegin kann eisini vera, at næmingurin

¹ Ávirkanarstødd (effect size) er eitt hagfrøðiligt tal, sum vísir standard-munin ímillum tveir bólkar.

fer at taka sær av løttum. Tá ið tað er ov lætt at eydnast, kann vera, at næmingurin gevur upp, tí hetta var einki vert, og hann vrakar afturmeldingina sum óviðkomandi.

Tá ið ein afturmelding sigur, at avrikið er verri enn tað, sum næmingurin hevur sett sær fyri, kann henda, at næmingurin broytir málið, til dømis kann næmingurin stíla eftir einum B (10), sjálvt um A (12) hevði verið møguligt, men tað fer at krevja ov nógv arbeiði, ella tað er at váða ov nógv fyri sjálvsvirðið at stíla so høgt. Ein annar møguleiki er, at næmingurin gevur málið upp sum ómøguligt, tí hann so ofta fær at vita, at hann ikki dugir nóg væl. Hetta kemur til dømis fram, tá ið næmingur sigur ‘eg dugi ikki at rokna.’ Ein triði møguleiki er, at næmingurin vrakar afturmeldingina; hetta hendir til dømis, tá ið hann heldur seg hava gjørt sær ómak út um tað, sum varð væntað, og síðani fær nevndu afturmelding. Avleiðingin er, at næmingurin ger sær minni ómak næstu ferð. Ein fjórði møguleiki er, at hann ger sær størri ómak næstu ferð. Hvussu afturmeldingar í hesum sambandi fáa næmingar at handla, er víst í talvu 1 niðanfryi.

Talva 1: Hvussu afturmeldingar, ið samanbera avrik við mál, ávirka næmingar

Hvat næmingurin ger	Avrikið betri enn málið	Avrikið verri enn málið
Broytir atferð	Ger sær minni ómak	Ger sær størri ómak
Broytir mál	Setur sær hægri mál	Setur sær lægri mál
Uppgevvur mál	Ger av, at málið er ov lætt	Ger av, at málið er ov torført
Vrakar afturmelding	Sær burtur frá afturmelding	Sær burtur frá afturmelding

Kelda: Dylan Wiliam, 2011.

Í bara tveimum av 8 dómum førir afturmeldingin til betri avrik. Í hinum 6 dómunum verður avrikið tað sama ella verri. Tað er eisini trupult at siga frammanundan, hvat fer at henda. Tað veldst um næmingin, ið fær afturmeldingina, um uppgávuna, sum afturmeldingin er um, og hvussu næmingurin uppfatar læraran, ið gevur afturmeldingina.

Eitt annað, sum Kruger og DeNisi vísa á, er, at flestu kanningar ikki siga, hvørja ávirkan afturmeldingar hava í longdini. Tá ið afturmeldingar økja um motivatiónum, er tað vanligi beint eftir, at afturmeldingin er givin.

Granskarar við Stanford University hava kannað, hvussu næmingar uppliva tað, at skúlin eydnast hjá teimum, og hvussu teir uppliva tað, at hann ikki eydnast so væl. Eitt nú hava teir sett spurningin “Um tú fært A, hví man tað vera?” Ella “Um tú fekst F, hví mundi tað vera?” Granskararnir við Carol Dweck á odda funnu út av, at trý eyðkenni gingu aftur í svarunum frá næmingunum:

1. Tað fyrsta var, at um tað eydnaðist ella miseydnaðist hjá teimum, kom tað antin av orsökum hjá næmingunum sjálvum ella av orsökum, sum komu uttanefir. Til

dømis “Eg fekk A, tí eg gjørdi eitt gott arbeiði” er ein orsök hjá næminginum sjálvum. “Eg fekk F, tí lærarin hatar meg” er ein orsök, sum kemur útifrá. Tað er púra vanligt, at næmingar siga, at orsøkin er teir sjálvir, tá ið tað eydnast væl hjá teimum í skúlanum, men tá ið tað ikki eydnast, er orsøkin okkurtuttan fyri teir sjálvar.

2. Annað eyðkenni var, um orsøkin til, at tað gekk væl, var varandi ella stokkut. Til dømis verður tað at vera gløggur sæð sum ein varandi orsök. Um næmingurin fær A, tí hann er gløggur, so fær hann helst eisini A næstu ferð, tí hann blívur við at vera gløggur. Um næmingurin hinvegin sigur “Eg fekk A, tí eg legði nógva arbeiðsorku í hesa uppgávuna,” so er orsøkin ikki varandi. Um næmingurin fær A næstu ferð, veldst um, hvussu nógva arbeiði hann leggur í uppgávuna tá.
3. Tað triðja var, hvussu nágreinilig afturmeldingin var, og um tað, sum eydnaðist ella miseydnaðist kemur av orsøkum, sum ávirka alt, sum næmingurin ger, ella bara tað, sum hann hevur gjørt í hesum føri. Nógvir næmingar hava lyndi til at generalisera tað, sum eydnast, soleiðis at teir halda, at um teir duga okkurt væl, so duga teir alt væl. Somuleiðis kunnu teir generalisera tað, sum teir ikki duga so væl, soleiðis at um okkurt miseydnast hjá teimum, so vænta teir, at alt fer at miseydnast.

Teir bestu næmingarnir hugsa, at tað, sum eydnast ella miseydnast hjá teimum, kemur av orsøkum, sum ikki eru varandi, og sum næmingurin kann gera nakað við. Hugsanarhátturin er, at hetta er upp til mín, og eg kann gera nakað við tað. Fleiri gentur enn dreingir hava henda hugburð, tá ið tað gongur væl, men ikki tá ið tað gongur illa. Høvdu fleiri næmingar tikið henda hugsanarhátt til sín, at tað er upp til mín, og eg kann gera nakað við hetta, høvdu teir lært munandi meira. Dylan Wiliam samanber hesa hugsan við dømi úr ítrótti, har hugburður til venjing og læring hevur størri týdning enn íborin evni.

Um næmingur setir afturmeldingar í samband við nakað, sum er varandi ella ikki varandi, veldst um hugburðin hjá honum. Ein næmingur kann lesa eina afturmelding sum ‘tú ert ikki nóg klókur’, meðan ein annar næmingur kann lesa somu afturmelding sum ‘tú ert ikki nóg klókur – enn’. Hvussu næmingurin skilir afturmeldingina, hongur saman við, um hann heldur eitt avrik nú vera avgerandi fyri móguleikum í framtíðini. Næmingar, sum halda, at evnini eru fastlöst, halda, at avrikini staðfesta, hvørji evni, teir hava. Í hesum sambandi hevur sjálvsálit týdning. Næmingar við stórum sjálvsáliti taka uppgávarnar sum avbjóðingar. Men er sjálvsálitið lítið, roynir næmingurin at sleppa undan avbjóðingum. Sambært Dylan Wiliam vilja nógvir næmingar heldur vera hildnir at vera latir enn býttir, og tí gera teir sær lítlan ómak við uppgávum. Hetta er beinleiðis avleiðing av at halda evnini vera fastlöst.

Tey, sum hinvegin halda, at evnini eru til at broyta, síggja avbjóðingar sum ein móguleika at læra og blíva klókari, og vilja tey tí gera sær ómak, tí tað kostar einki at gera feilir. Tað áhugaverda er sambært Dylan Wiliam, at sami persónur kann hava báðar hugburðirnar. Ein næmingur kann til dómis halda, at í skúlanum eru evnini hjá honum fastlöst, men í ítrótti kunnu tey broytast, soleiðis at meira hann venur, betur dugir hann. Tí er umráðandi, at afturmeldingar til næmingar fáa teir at halda, at evnini hjá teimum í einum skúlafaki eru ikki fastlöst, og at um hann arbeiðir væl, blívur hann klókari.

Hugskot um afturmeldingar í verki

Tað eru mong dømi um á føroyskum miðnámi, at næmingar fáa dygdargóðar afturmeldingar, sum teir læra av. Men vit hava ikki nakra kanning um, hvussu hetta er sum heild. Er tað sum í øðrum londum, so eru summar afturmeldingar til næmingar ikki til stórt gagn, tí vit leggja ov stóran dent á, hvat er skeivt ella vánaligt í avrikinum, sum er latið inn, og sum næmingurin ikki hevur móguleika at lata inn av nýggjum. Heldur skuldi næmingurin fingið ráð um, hvat hann skal gera fyri at blíva betri til tað, sum ikki er nóg gott.

Sambært Dylan Wiliam virkar afturmelding bara formativt², um boðini, sum eru meldað aftur til tann lærandi, verða brúkt av honum ella henni at bøta um avrikini. Hann nevnr eitt dømi frá næmingi, ið gekk í framhaldsskúla, og sum hevði fingið hesa viðmerking frá lærara í náttúruvísindaligum faki: ‘Tú mást skipa arbeiðið hjá tær betur í hesum faki.’ Næmingurin segði, at hann visti ikki, hvat hetta merkti. Hevði hann vítað, hvussu hann skuldi skipa arbeiðið betur, so hevði hann gjørt tað, áðrenn hann lat uppgávuna inn. Henda afturmelding var sostatt ikki til nakra hjálp, tí næmingurin fekk ikki at vita, hvussu hann skal blíva betri.

Granskingar, sum eru umrøddar omanfyri, vísa klárt, at karaktergeving, sum vit kenna hana í dag, hevur ringa ávirkan á læringina. Dylan Wiliam vil vera við, at tað, sum verri er, er, at karaktergeving í verki megnar heldur ikki tað, sum hon er ætlað til, sum skuldi verið, at siga okkum, hvat næmingurin dugir.

Vit sleppa neyvan heilt av við karakterir. Í Føroyum sum aðrastaðni hevur útbúgvingarskipanin karaktergeving sum grundvøll. Men vit kundu dugað betur at handfarið hesa avbjóðing. Ein meginregla, sum Alfie Kohn vísir á, er, at vit mugu ongantíð geva næmingum karakter, meðan teir enn eru í ferð við at læra, tí so skjótt, sum næmingur fær ein karakter, so heldur læringin uppat. Hetta er kanska keðiligt at hoyra, men nógvar

² At meting ella afturmelding er formativ, merkir, at endamálið við henni er at menna og fremja lærdóm. Samanber við summativa meting, ið hevur sum endamál at gera av, hvat næmingurin hevur lært – ofta sum tal ella bókstavur, og onkuntíð sum góðkent ella ikki góðkent.

granskingar, sum til dómis tær, ið eru umrøddar í hesi grein, eru komnar til, at soleiðis virkar mannalyndið.

Um karakterir steðga læringini, áttu næmingar at fingið karakterir so sjáldan, sum møguligt. Skúlaleiðslur og embætisfólk innan útbúgving vita hetta, men kortini áleggja tey lærarum at geva karakterir, tí tey halda kanska, at foreldur vilja hava tað. Kanningar í øðrum londum vísa, at foreldur krevja, at børnini fáa karakterir, men er tað ein skilagóð grundgeving fyri at varðveita eina skaðiliga siðvenju? Foreldur vilja síggja karakterir, tí tey vilja vita, hvussu tað gongur hjá børnunum í skúlanum, og nógv av teimum halda, at karakterir eru einasti máti at fáa tað at vita; tey vita ikki betur. Og næmingar vilja eisini hava karakterir, tá ið teir eru vandir við tað. Tað kann samanberast við rúsevnmisnýtslu, heldur Dylan Wiliam. Tí hevði verið betri, um øll skúlaskipanin hjá okkum bar so í bandi, at næmingar ongantið fullu til at vilja hava karakter fyri líkt og ólíkt.

Dylan Wiliam er komin til, at um øll gransking um afturmeldingar skuldi verið søgd í einum setningi, so hevði tað verið, at afturmeldingar skulu fáa næmingin at hugsa heldur enn at reagera kensluliga. Tá ið lærarar verða spurdir, hvørjum næmingar, ið fáa bæði viðmerkingar og karakter, hyggja eftir fyrst, siga teir flestu, at tað er sjálvandi karakterurin. Tað næsta, sum næmingarnir hyggja eftir, er karakterurin, sum onkur annar næmingur fekk. Tá ið næmingar soleiðis fara at samanbera seg við hvønn annan, verður mental orka brúkt til at verja seg sjálvan, og minni orka verður eftir til at læra nakað nýtt. Um afturmeldingin skal hjálpa næminginum at læra, krevst, at hon vísir á, hvat skal gerast nú, og ikki leggur so nógvan dent á, hvat var gott ella vánaligt í tí, sum næmingurin hevur avrikað. Dylan Wiliam fortelur hesa søgu frá veruleikanum:

Ein lærari í stóddfrøði tosaði við eina gentu í fimta flokki, sum segði: ‘Um tú fært nógvar viðmerkingar fyri eina innlating, so merkir tað, at avrikið var ikki gott.’ Tá ið næmingurin varð biðin at forklára hesa heldur lögnu útsøgn, vísti hon á, at eitt væl eydnað avrik fær vanliga bara eitt (høgt) met og eina viðmerking sum til dómis ‘gott arbeiði’, meðan eitt minni væl eydnað avrik verður latið næminginum aftur við nógvum viðmerkingum frá læraranum.

Um vit sum lærarar krevja av næmingum, at teir skulu rætta heimaarbeiði, sum teir hava fingið aftur, soleiðis at næmingar við góðum avrikum einki skulu gera, so virkar afturmeldingin av sonnum sum revsing. Um vit hinvegin taka hugskotið um afturmelding til okkum at vegleiða um, hvat næmingurin skal gera, kann hon blíva meira uppbyggjandi. Neyðugt er at seta tíð av í tímanum, so næmingarnir fáa møguleika at brúka afturmeldingar at bota um avrikini, soleiðis at afturmeldingin ikki verður fatað sum revsing, men heldur sum vegleiðing.

Ein máti, ið riggar væl til skrivligar innlatingar, er at seta hvørjum næmingi triggjar spurningar sum afturmelding. Meðan lærarin lesur tað, sum næmingurin hevur latið inn, og sær okkurt, sum hann vil hava næmingin at hugsa nærri um, skrivar lærarin eitt eitt-tal í einum rundingi, sum vísir til tekstin. Niðanfyri skrivar lærarin ein spurning, ið hevur samband við viðkomandi tal, og letur pláss vera til næmingin at svara. Síðani skrivar hann annan spurning á sama hátt, og tann triðja. Teir fyrstu 10-15 minuttirnir í næsta tíma verða brúktir til at svara teimum trimum spurningunum, sum lærarin hevur sett. Soleiðis fáa allir næmingar líka nógv at gera, sjálvt um avrikini hava verið misjovn í dygd. Dylan Wiliam nevnið triggjar meginreglur um effektiva afturmelding í verki:

1. Hann hevur spurt nógvar lærarar, um teir halda, at næmingar brúka líka nógva tíð at læra av afturmeldingum, sum lærarin hevur brúkt at gera tær. Minni enn eitt prosent av lærarunum svara ja. Um so er, skal broyting til. Fyrsta meginregla, um afturmelding skal muna, er, at hon skal geva móttakaranum meiri arbeiði at gera, enn sendarin hevur havt.
2. Ein onnur meginregla er, at afturmelding skal hava fokus. Vit geva ofta næmingum drúgvur viðmerkingar, har dygdin er so sum so, og har vit ikki krevja, at næmingurin skal gera stórvegis við hetta. Tá hevði verið betri, at afturmeldingin var styttri og meira fokuserað. Heldur enn at geva næminginum ein lista við feilum at rætta, kundu vit til dømis skrivað, at næmingurin næstu tvær vikurnar skal arbeiða serliga nógv við tveimum evnum, sum hann hevur tørv á at læra betur. Styttri afturmelding við meiri fokus ger størri mun í læringini.
3. Ein triðja meginregla er, at afturmeldingin skal hava samband við læringsmálini, sum lærarin hevur deilt við næmingarnar. Um tað eru serligar ætlanir við einari uppgávu og treytir fyri, hvat skal til fyri at eydnast, so skal afturmeldingin vísa til hetta. Tað er kanska sjálvsagt, men ofta vísir tað seg, at lærarar geva næmingum vegleiðing um, hvat krevst av einari innlating ella uppgávu, og kortini brúka teir ikki hesa vegleiðing sjálvir, tá ið teir melda aftur til næmingin.

Sum víst á fyrr í greinini, er skilagott at geva afturmelding við viðmerkingum og ikki við meti. Men sjálvt tá ið vit ikki geva met, kann tað vera ein avbjóðing at fáa næmingarnar at lesa viðmerkingarnar og brúka tær at læra av. Dylan Wiliam fortelur hesa søgu um ein lærara í máli, sum fann upp á ráð fyri at fáa næmingarnar at fyrihalda seg til viðmerkingarnar:

Tíggindi flokkur hjá henni hevði júst skrivað eina uppgávu um ein sjónleik hjá Shakespeare, sum tey høvdu lisið. Lærarin fekk uppgávuinn inn, og í staðin fyri at skriva viðmerkingar í uppgávuinn sjálvar, skrivaði hon viðmerkingarnar á seðlar fyri seg. Í næsta tíma varð flokkurin býttur í bólkar við 4 næmingum í hvørjum, og

hvör bólkur fekk so 4 seðlar við viðmerkingum til uppgávarnar hjá teimum 4.

Bólkurin skuldi so gera av, hvør seðil við viðmerkingum var til hvørja uppgávu.

Tað kann vera freistandi at halda, at hugskotið um bara viðmerkingar og ikki met riggar væl í málsligum og samfelagsligum fakum, og at í støddfrøði er øðrvísi. Um ein næmingur til dømis hevur loyst 10 líkningar, og lærarin hevur sett flugubein við 7 av teimum, men kross ella minus við triggjar, kann næmingurin rokna út, at 70% av arbeiðinum er rætt. At skriva flugubein ella okkurt annað við loysnirnar ger, at næmingurin hevur ikki meir at gera enn at rætta tað, sum er skeivt hjá honum. Her kundi lærarin í staðin sagt við næmingin: “Triggjar líkningar hjá tær eru skeivar. Finn út av, hvørjar tær eru, og rætta tær.”

Mátin, sum er nevndur omanfyri, er serliga væl egnaður í støddfrøði, men hann er eisini væl nýtiligur í øðrum lærugreinum. Tá ið ein lærari í máli til dømis lesur ein stíl ella okkurt annað, sum næmingarnir hava skrivað, kann hann skriva eitt merki úti í breddanum við hvørja reglu, har okkurt er at viðmerkja. Í summum førum kann hann í staðin fyri merki skriva g fyri grammatiskan feil, s fyri stavifeil, t fyri teknfeil og so víðari. Hetta slagid av afturmelding hevur fokus, gevur móttakaranum meira at gera enn sendaranum, og tað fær næmingin at hugsa heldur enn at reagera kensluliga.

Niðurstøður

Í hesi grein hava vit sæð, at í einari av trimum kanningum, sum lúka vísindalig krøv, vísir tað seg, at afturmeldingar til næmingar um avrik teirra gera, at avrikini blíva verri aftaná. Vit hava eisini sæð, at tá ið vit geva næmingum afturmeldingar, eru 8 møguligar avleiðingar av teimum, og 6 av teimum eru óhepnar.

Nøkur hugskot eru givin sum dømi um afturmeldingar, ið gagna læring, men ein og hvør lærari kann brúka egin hugskot, har dentur verður lagdur á at nýta niðurstøðurnar frá gransking um afturmelding. Afturmelding er ein drívmeði í læring, og um vit skulu gagnnýta hesa megi, so skulu vit ansa eftir, at afturmeldingin fær næmingin at hugsa. Hon skal hava fokus, hon skal hava samband við læringsmálini, sum eru deild við næmingarnar, og hon skal geva næmingunum meiri arbeiði enn lærarin hevur havt av henni. Í longdini miðar hesin hugsanarháttur eftir, at næmingurin tekur eigaraskap av egnari læring.

Keldur

Alfie Kohn. Grading: The Issue Is Not How but Why, *Educational Leadership*, October 1994, 38-41.

Avraham N. Kluger, Angelo DeNisi. The Effects of Feedback Interventions on Performance: A Historical Review, a Meta-Analysis, and a Preliminary Feedback Intervention Theory. *Psychological Bulletin* 1996, Vol. 119, No. 2, 254-284.

Carol S. Dweck. *Mindset: the new psychology of success*, Ballantine Books 2016.

Dylan Wiliam. *Embedded formative assessment*, Solution Tree Press 2011.

Ruth Butler. Task-Involving and Ego-Involving Properties of Evaluation: Effects of Different Feedback Conditions on Motivational Perceptions, Interest, and Performance. *Journal of Educational Psychology* 1987, Vol. 79, No. 4, 474-482.

Ruth Butler. Enhancing and Undermining Intrinsic Motivation: The Effects of Task-Involving and Ego-Involving Evaluation on Interest and Performance, *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 58, Issue 1, February 1988, 1-14.

Fráfall á miðnámi á Glasi Marknagil

Alex Ocampo, Sámal Soll týddi

Føroyskir tannáringar í aldrinum 16-17 ár standa á einum vegamóti, tá ið teir skulu velja miðnámsútbúgving eftir 10. flokk. Teir flestu velja helst at søkja inn á eina av teimum almennu miðnámsútbúgvingunum, sum hava lærugreinir, ið minna um tær, sum teir hava havt í barnaskúlanum. Men nøkur søkja inn á búskaparbreytina ella FHS, sum hava hópín av lærugreinum, sum flestu tannáringar ikki kenna. Hesir næmingar eru serliga motiveraðir í byrjanini av skúlaárinum, og tískil dríva teir á við skúlaarbeiðinum í byrjanini.

Seinastu tvey árin hava vit sæð, at 15-16% av øllum næmingum á búskaparbreytini og FHS gevast á hvørjum ári. Í skúlaárinum 15-16 góvust 44 av 272 næmingum á miðnámi á Føroya Handilsskúla, og er tað 16,2% fráfall. Í skúlaárinum 16-17 góvust 38 av 262 næmingum á miðnámi á Føroya Handilsskúla, og svarar tað til 14,5%. Hygg at talvu 1 niðanfyri.

Talva 1. Fráfall á miðnámi á Føroya Handilsskúla skúlaárinum 2015-16 og 2016-17

	2015-16	2016-17	Í miðal
FHS	21,8%	21,6%	21,7%
Búskaparbreyt	13,5%	10,9%	12,3%
Tilsamans	16,2%	14,5%	15,4%

Kelda: Glasir.

Í grannalondum okkara vísir gransking, at í Danmark góvust 6,6% í 2012. Í Noregi var fráfallið 14% afturi í 2002, og tað gjørði, at har fóru tey at granska í, hvussu tey kundu steðgað hesum vana millum tannáringar í Noregi. Vit kunnu vera ymisk á máli um, hvørt 15% fráfall er nógv ella ikki. Hvussu er og ikki, er neyvan nakar skúli errin av slíkum tølum, í hvussu er ikki Glasir Marknagil, sum hevur færri enn 300 næmingar á miðnámi. Í øðrum londum, har miðnámskúli er kravdur, kann fráfallið ikki samanberast við fráfallið á Glasi Marknagil. Kortini er spurningurin um næmingafráfall í hesum londum ikki so átrokandi, um vit hyggja at øllum 12 árunum av kravdari skúlagongd í einum. Næmingar í hesum londum hava eisini móguleika at skifta vallærugreinir og halda fram í skúlanum. Sostatt enda teir ikki í teirri støðu, at teir standa við ongum prógvi eftir kravdu skúlagongdina. Í Føroyum og hinum norðurlondunum er støðan hinvegin, at næmingar hava longu fingið prógv fyri kravdu skúlagongdina eftir 9. ella 10. skúlaár. Árinum eftir hetta er

skúlagongdin ikki kravd, og er sostatt alternativ til at fara á arbeiðsmarknaðin sum 17 ára gamal ella gomul.

Næmingar hava móguleikan at halda fram á miðnámi eftir 10. flokk, tí miðnámsskúlin er jú ikki kravd skúlagongd. Velja teir at gevast í skúla eftir 9. ella 10. skúlaár, so kann samfelagið ikki forða teimum. Velja teir at halda fram í skúla, er hetta ofta ein avgerð, sum næmingarnir skuldu tikið eftir at hava fingið kunning um øll tey ymisku útboðini, sum eru á miðnámi. Við hesum í huga kunnu vit spyrja, hví so mong gevast á búskaparbreyt og serliga FHS, meðan onnur halda fram. Munnu tey hava valt skeivt?

Er talan um skeivt val, so eigur betri kunning at bøta um støðuna. Fáa næmingarnir betri kunning, so kunnu teir taka betri avgerðir. Eru næmingarnir harafturímóti fullgreiðir yvir, hvat valið ber í sær, so kann spurningurin ikki verða loystur við meiri kunning. So verður tað í staðin ein spurningur um, hvat hendir eftir, at teir eru byrjaðir á miðnámi.

Nýliga hevur gransking víst, at ikki-intellektuellir faktorar, ikki minst motivatióin, kunnu hava jaliga ávirkan á fakligu/akademisku avrikini. Og um so er, at fráfall er ábending um miseydnað akademisk avrik, eins og vánalig próvtøl eru, so er neyðugt at granska meira í hesum ikki-intellektuellu faktorum fyri at minka um fráfallið og síðan vísa á møguleikarnar hjá næmingunum at klára seg væl fakliga/akademiskt í framtíðini. Møgulig gransking á hesum øki í Føroyum kundi givið vitan um hetta, og kanska eisini eina loysn, sum frá líður.

Tað er væl kent, at næmingurin sjálvur er snúningsdepilin í síni fakligu/akademisku læring. Skal læringin eydnast, má hann vera ein virkin luttakari í egnari intellektuellari tilgongd. Tað er í hesum samanhangi, at gransking í øðrum londum leggur dent á motivatióin í sambandi við fakligu avrikini hjá næmingunum. Í Skandinavia vísir gransking, at motivatióin er týðandi faktorur í fakligum/akademiskum virksemi hjá næmingum. Higartil hevur henda gransking meira verið í øðrum norðurlondum enn í Føroyum. Tí kann vera, at vitan manglar innan útbúgvingarsálarfrøði í Føroyum. Og av tí, at lítið kjak hevur verið um, hvat motiverar næmingar í Føroyum at klára seg væl fakliga/akademiskt, so er stór óvissa um sambandið millum motivatióin og fráfall millum føroyskar næmingar í miðnámsskúlum í Føroyum.

Spurningurin, sum plágar okkum nógv sum lærarar í dag, er, hví so nógvir næmingar, sum í byrjanini vóru áhugaðir og hildu seg til at gjøgnumføra eina miðnámsútbúgving, velja at gevast á búskaparbreyt ella FHS. Er svarið, at hesir næmingar mistu motivatióinina, so eru næstu spurningarnir, hvussu teir mistu hana, og hvat vit sum skúli kundu gjørt fyri at fyrbygja hesum.

Myndilin hjá Tinto - Student Dropout Behaviour

Fráfall/áhaldni sum ábending um akademiskan færleika verður brúkt í myndilinum hjá Tinto, sum lýsir atferð hjá næmingum, sum gevast (Rumberger & Rotermund, 2013). Vincent Tinto og starvsfelagi hansara John Cullen skrivaðu í 1975 eina grein um gransking teirra viðvikjandi næmingafráfalli (Tinto & Cullen, Dropout in= Higher Education: A Review and Theoretical Synthesis of Recent Research., 1973). Teir gjørdur síðani ein myndil, ið lýsir treytir og umstøður, sum føra til, at næmingar gevast í skúla. Í stuttum kann sigast um myndilin, at hann vísir tørvin á, at næmingurin má blíva fakliga og sosialt integreraður í skúlanum, um hann skal kunna megna at gera útbúgvingina lidna.

Hugtakið fráfall (dropout), sum Tinto lýsir tað, sipar til næming, sum endaliga gevst í skúla, har hann er skrásettur (Tinto & Cullen, 1973). Somuleiðis fevnir myndilin um næmingin, sum er komin til tað punktið í sínum útbúgvingarlívi, har hann tekur avgerðina at halda uppá við útbúgving. Í myndlinum er ikki roknað við, at næmingurin móguliga ætlar at koma aftur og byrja av nýggjum innan stutta tíð.

Í samsvari við hesa lýsing vil Tinto vera við, at tað fyrst og fremst er vantandi akademisk integratióin, sum ger, at næmingurin gevst í skúlanum. Akademisk ella faklig integratióin, sambært Tinto, eru akademisku avrikini, soleiðis sum næmingurin sær tey í karakterum, hann fær. Hetta verður síðani styrkt av hansara egnu fatan av, hvussu væl hann klárar seg í tímunum. Avgerðin um at gevast ella halda fram á skúlanum er ávirkað av, hvussu væl ella illa, hann integrerar sítt akademiska lív sum part av sínum egna persónliga lívi.

Harumframt leggur Tinto dent á, hvussu leikluturin at læra institutionellan kontekst ávirkar færleikan hjá næminginum at laga seg til í skúlanum, og tískil eisini at enda móguliga avgerð um at fara úr skúlanum. Ein næmingur brúkar í høvuðsheitum sínar persónligu eginleikar so sum evni og færleikar ella royndir frá skúlanum, hann hevur gingið í fyrr, at meta, um hann vil halda fram í skúlanum. Tá ið hann er skrásettur sum næmingur í einum skúla, kann skúlans sosiala og akademiska dimensióin hava ávirkan á, hvussu næmingurin fatar málið um at gera útbúgvingina lidna (Tinto, 2006). Tað merkir sostatt, at hesir sosialu og akademisku faktorarnir kunnu verða stýrdir av starvsfólkum skúlans, eitt nú umvegis menning av ikki-intellektuellum viðurskiftum at stuðla næmingum, sum eru í vanda fyri at gevast. Ger man hetta, kann fráfallið minka, heldur Tinto.

Hetta eru so úrslitini hjá Tinto í umfatandi granskingarverkætlan hansara. Úrslitini eru høgt í metum innan útbúgvingarsálarfrøði. Um úrslitini hjá Tinto kunnu flytast yvir í føroysk viðurskifti, so má skúlin hyggja nærri at sínum fakligu og sosialu viðurskiftum fyri at gera av, hvar skúlin kann seta tiltøk í verk fyri at minka um fráfallið og framhaldandi motivera næmingarnar.

Men sum nevnt fyrr í greinini, so er fyrst neyðugt at gera kanningar fyri at fáa skil á mindsettinum³ hjá føroyskum næmingum. Betri innlit og fatan á hesum øki hevði ikki bara gjørt skúlan betri í framtíðini, men hevði, sum frá leið, eisini givið føroyska samfelagnum ein meira ábyrgdarfullan ungdóm.

Keldur

Rumberger, R., & Rotermund, S. (2013). The Relationship Between Engagement and High School Dropout. In S. Christenson, A. Reschly, & C. Wylie, *Handbook on Research Engagement* (pp. 491 - 515). New York: Springer.

Tinto, V. (2002). *Taking Student Success Seriously: Rethinking the First Year of College*. American Association of Collegiate Registrars and Admission Officers, Minneapolis, Minnesota. Retrieved from

http://www.uky.edu/ie/sites/www.uky.edu.ie/files/uploads/CF_Taking%20Student%20Success%20Seriously..pdf

Tinto, V. (2006). Research and Practice of Student retention: What Next? *J. College Student Retention*, 8(1), 1 - 19. Retrieved from

<http://academics.uky.edu/uge/ias/provosts%20retention%20group%20information/tintoretention-whatnext.pdf>

Tinto, V., & Cullen, J. (1973). *Dropout in= Higher Education: A Review and Theoretical Synthesis of Recent Research*. Columbia Univ., N.Y. Teachers College., US Office of Education, New York. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED078802.pdf>

³ Mindset merkir her hugburður til tað at læra. Carol Dweck brúkar orðið í sambandi við, hvønn týðning hugburður hjá næmingum hevur fyri læringina, til dømis í bókini *Mindset: The New Psychology of Success*. Hevur næmingur til dømis tann hugburð, at hann dugir ikki at rokna, tí hann heldur, at tað er eitt brek, hann er føddur við, so er rættiliga vist, at hann lærir tað ikki. Hevur hann hinvegin tann hugburð, at um hann ger sær ómak, so kann hann blíva klókari, so er líka vist, at hann lærir okkurt. Les meira um hetta í greinini *Afturmelding at menna læring*.

Mín tíð sum lestrarvegleiðari

Björg Róin

Søgan um lestrarvegleiðingina í Hoydølum røkkur aftur í 1974, tá ið HF varð sett á stovn. Stigtakarar til HF vóru Gunnvør Hoydal og Hans Jacob Debes. Tey vóru lestrarvegleiðarar hjá HF-næmingum frá byrjan. Útbúgving til lestrarvegleiðara var ikki til tá, men skeið vóru í Danmark, m.a. árliga ráðstevnan fyri lestrarvegleiðarar á Nyborg Strand, har lestrarvegleiðarar úr Danmark og Føroyum hava verið umboðaðir. Føroyar hava havt umboð líka síðan 1974.

Eg kom í 1978 sum vikarur í donskum fyri Claus Reistrup, sum skuldi til Danmarkar at lesa franskt. Eftir tveimum árum fekk eg fast starv, treytað av, at eg tók pedagogikum innan tvey ár. Eg var í pedagogikum í Aarhus frá 1982 til 1983. Tá var man í praktiskum pedogogikum í 6 mánaðir.

Tá eg kom aftur til Føroya, var lestrarvegleiðing eisini stovnað á Studentaskúlanum, og vóru teir fyrstu Róland í Skorini og Claus Reistrup. Hesa tíðina fekk skúlin skjótt fleiri næmingar, og søkt varð eftir einum lestrarvegleiðara afturat í 1985. Eg søkti og fekk starvið, og havi verið lestrarvegleiðari síðan.

Nógvar broytingar vóru um hetta mundið: næmingatalið vaks á miðnámsskúlanum, lestrarvegleiðarar vórðu settir á øllum miðnámsskúlam og á fleiri hægri útbúgvingum, lestrarvegleiðing bleiv meira samskipað, og lestrarvegleiðarar í Føroyum stovnaðu í 1989 Lestrarvegleiðarafelagið. Mentamálaráðið tók stig til, at lestrarvegleiðarar fingtu somu útbúgving, sum tá var í Danmark, t.e. eina útbúgving í 6 vikur yvir eitt longri tíðarskeið. Tey fyrstu vóru liðug í 1991. Eg var ein teirra.

LFÚ (Landsfelag føroyinga undir útbúgving) varð stovnað í 1984. LFÚ heitti á Claus Reistrup, sum tá var lestrarvegleiðari í Hoydølum, um at vera ráðgevi/vegleiðari um útbúgvingarviðurskifti hjá teimum tvær ferðir um vikuna í tveir tímar. Hann bað meg taka ta einu ferðina um vikuna, og soleiðis arbeiddu vit í nøkur ár, tá ið Claus Reistrup bar seg undan, tí hann byrjaði at arbeiða í MMR. Samstundis gavst hann sum lestrarvegleiðari í Hoydølum. Hetta var í 1991.

Inger Flø Jørgensen, sum tá var lestrarvegleiðari í Hoydølum fyri HF saman við Kára Nolsøe Olsen, játtaði at vera ráðgevi saman við mær í LFÚ. Hetta arbeiðið høvdu vit báðar til 2010, tá ið LFÚ varð niðurlagt. Tá ið nógv var at gera, fingtu vit hjálp frá Holger Arnbjerg (nú Altjóða Skrivstovan/ASK). Tað var sera stórur tørvur á ráðgeving/vegleiðing serliga fyrru helvt av 90'unum, tí einki annað tilboð um ráðgeving/vegleiðing var til fólk, sum ikki gingu í fólkaskúla ella á miðnámsskúla.

Lestrarvegleiðing á miðnámsskúlunum fram til umleið 2005 snúði seg nógv um kunning um útbúgvingarmøguleikar í Føroyum og uttanlands, og í tí sambandi var kunning um val av fakum og stigum á miðnámsskúlum týðningarmikið. Ein onnur stór uppgáva hjá lestrarvegleiðarum var vegleiðing um persónlig viðurskifti, sum kundu ávirka skúlagongdina hjá næmingunum. Hesin seinni parturin av vegleiðingini er síðan tá blivin nógv tann størsti parturin av okkara arbeiði sum lestrarvegleiðarar. Fleiri orsökir eru til tað:

- nógv fleiri ganga á miðnámsskúla í dag, og vit hava næmingar við sera ymiskum fyrirteytum, bæði skúlamessiga og persónliga
- kunning um víðari útbúgvingarmøguleikar er blivin nógv lættari tilgongilig (netið), men eisini nógv meira kompliserað, og møguleikarnir eru óendaligir. Hetta ger so eisini, at ráðgeving/vegleiðing ofta er sera átrokandi
- møguleikar at fáa ráðgeving/vegleiðing í Føroyum eru blivnir nógv fleiri og betri, tí at vit t.d. hava fingið ASK (Altjóða Skrivstovan), og lestrarvegleiðarar eru settir á fleiri hægri útbúgvingum

Sama gongd hevur verið í t.d. Danmark, har “fastholdelsesvejledning” fyllir nógv meira nú, og vegleiðing um víðari útbúgvingar fyllir minni.

Lestrarvegleiðarafelagið varð, sum áður skrivað, stovnað í 1989, og frá 2016 lögdu lestrarvegleiðarar á miðnámsskúlunum og á hægri útbúgvingarstovnum saman við skúlavegleiðarum frá fólkaskúlunum í felagið Vegleiðarafelagið.

Nógv av okkum, sum hava verið vegleiðarar í nógv ár, hava verið og eru limir í Vejlederforeningen í Danmark. Fleiri okkara hava verið á nógvum skeiðum bæði í Danmark og runt um í Evropa gjøgnum henda limaskap. Hetta er ikki móguligt í dag, tí næstan ongir pengar eru settir av til skeið, og so als ikki til skeið uttanlands.

Eftir at fyrstu lestrarvegleiðararnir í Føroyum fingur útbúgving, gingu nógv ár, har eingin útbúgving varð boðin út til lestrarvegleiðarar, sjálvt um fleiri og fleiri lestrarvegleiðarar vórðu settir í starv. Lestrarvegleiðarafelagið arbeiðdi hart fyri at fá eina útbúgving setta á stovn. Í 2013 byrjaði so diplomútbúgving innan vegleiðing á Fróðskaparsetrinum, og frá 2015 víðari útbúgving til master í vegleiðing. Tey fyrstu vórðu liðug á sumri 2017.

Av tí at eingin útbúgving og eingi skeið vóru í nógv ár, skipaði Lestrarvegleiðarafelagið fyri skeiðum/kunningarfundum uttanlands. Vit søktu figging privat og alment og guldu eisini sjálv:

- í 2001 vóru vit í Aberdeen
- í 2007 vóru vit í Pólandi (Stettin og Krakow) – og í Berlin
- í 2009 vóru vit í Hollandi og Belgia
- í 2011 vóru vit í Kina (Shanghai)

Ætlanir eru frammi um at skipa fyri kunningarferðum aftur, men orka og tíð hava ikki verið til tað fyribils.

Alt gott um útbúgvingina sum vegleiðari á Fróðskaparsetrinum (eg havi ikki sjálv luttikið), men vit hava eisini sera stóran tørv á styttri ad hoc-skeiðum. Eg síggi sera stórar avbjóðingar nú og komandi árin, serliga at vegleiða einstaka næmingin orsakað av tí nógv broyttu næmingatilgongdini til tær gymnasialu útbúgvingarnar og av broytingum í samfelagnum sum heild.

Trupulleikar, sum næmingar hava, og sum vit mæta oftari og oftari í okkara dagliga arbeiði sum lestrarvegleiðarar, eru t.d.:

- tunglyndi
- sorg
- strongd
- etingarólag
- lesi- og skrivitrupulleikar
- sosialir trupulleikar/sosialfobi

Í nógv ár arbeiði Lestrarvegleiðarafelagið fyri at fáa sálarfrøðing settan í starv á miðnámskúlanum. Tað bleiv veruleiki frá 2015, soleiðis at vit í dag hava tilboð til okkara næmingar um samrøður hjá sálarfrøðingi á øllum miðnámsútbúgvingum í Føroyum. Hetta er enn nýtt, men vit hava sera góðar vónir um framhaldandi gott samstarv.

Vegleiðarafelagið hevur eisini verið virkið í norðurlensskum samstarvi. Felagið er limur í NFUE (norðurlenskt felag fyri útbúgving og erhverv). Har hava umboð fyri okkara føroyska felag øll árin luttikið á fundum og skeiðum. Samstarvið gjørdi, at ein stór og sera væleydnað norðurlensk lestrarvegleiðararáðstevna var í Føroyum í august 2002.

Lestrarvegleiðarafelagið hevur verið sera virkið øll tey árin, tað hevur verið til, og vónandi verður tað nýggja Vegleiðarafelagið líka virkið. Nú eru nógv fleiri at skipa fyri, og sum eisini vónandi kunnu leggja trýst á myndugleikar um at fáa fleiri ad hoc-skeið fyri ikki at siga skeið yvirhøvdur.

Talgildi skúlin og fólkaheilsan

Tórður Johannesarson

Fyri nøkrum árum síðan fall eitt orð á einum lærararáðsfundi í samband við, at skúlin skuldi bara brúka smartatalvur, at teir lærarar, sum vóru ímóti at skifta hinar talvurnar út, kundu eins væl keypa sær ein hestavogn ístaðin fyri bilin. Ein stuttlig viðmerking, men hon umboðar ein hugburð móti lærarum, sum ivast í námsfrøðiligu nyttuni av nýggju tæknini. Granskarar í hópatali ávara ímóti vandunum við KT, og nú vísir eisini Fólkaheilsuráðið á vandan og árinini.

Skúlin í dag – tæknilig amboð

Skúlin ella læring skal onkursvegna geva næmingum eina góða barlast. Námsfrøðiligu tækniligu amboðini hava altíð verið ein avbjóðing, vit kunnu nevna glæruna, lummaroknarán, video'íð, sjónvarpið, uppvørpuna og so framvegis. Nú á døgum er ein av stóru avbjóðingunum í skúlunum telefon- og telduskíggjar.

Í sjevti- og áttatiárum var datalæra lærugrein á miðnámi, men í nítiárum fekk lærugreinin heitið KT, og innihaldið er sjálvsagt eisini broytt við tíðini. Eitt av endamállum við KT var at læra næmingar at brúka telduna. Seinni komu teldurnar inn í undirvísingarhølið sum nyttuligt amboð. Teldurnar eru komnar fyri at vera, til okkurt annað kemur inn í skúlastovurnar.

Kanning hjá Fólkaheilsuráðnum

Tann 11. oktober 2017 kom kanning hjá Fólkaheilsuráðnum. Kanningin vísti, at fjórði hvør í aldursbólkinum 15-24 ár brúkar skíggjar meira enn 5 tímar dagliga í frítíðini. Ein stórir partur av hesum bólki gongur á miðnámi. Á miðnámsskúlunum er tað meir ella minni eitt krav, at næmingar antin skulu brúka teldu ella teldlar, tí at nógv av lærutilfarinum er teldutøkt, og nógv góð og hent forrit eru, t.d. er nógv av lærutilfarinum hjá Námi teldutøkt. Ein miðnámsskúlanæmingur gongur 7 tímar í skúla. Vit mugu tískil rokna við, at 5-6 tímar fara við at hyggja inn í ein skíggja í skúlatíðini, t.d. í telefon, teldil, teldu ella smartatalvu. So í lötuni man ein miðnámsskúlanæmingur í Føroyum í miðal sita 10 tímar framman fyri einum skíggja um dagin, men hetta eru gitingar, neyvari kanningar mugu gerast um hetta.

Tað verður sagt, at skúlin skal taka útgangsstøði í einstaka næminginum. Tey, sum bara síggja fyrimunir við skíggjum, vilja vísa á hesar útsagnir. Fyri summar granskarar eru teldu- og telefonskíggjar líka vandamiklir, sum tað er ikki at røra seg ella at eta ósunt. Onnur bera skíggjar saman við rúsevni. Í 2013 kom ítróttur inn í gymnasjalt miðnám sum

lærugrein, tí at tað var gagnligt. Men tíverri síggja skúlamyndugleikar ikki skíggjar sum líka stóran vanda.

Fólkaheilsuráðið nevnir, at samanumtikið eru hesi tøl fyri teldunýtslu alt ov høg og hanga ivaleyst saman við manglandi rørslu og yvirvekt. Tað kann skúlin so ikki gera nógvið, men onkursvegna er skúlin ein fyrimynd og er møguliga samsekur í tølunum. Vit vita øll, at skíggjin dregur og ger okkum bundin, tí at ein skíggi er so dragandi. Í dagsins skúla fer alt ov lítil orka til at ávara og gera næmingar tilvitaðar um vandan við skíggjanum.

Kanningar vísa, at skíggjin hevur vandamikið árin á heilan hjá menniskjum.⁴ Í løtuni er skúlaverkið við til at gera næmingar til tøkniligar trælir.

Hvussu taka vit av avbjóðingini?

Í løtuni er lærugreinin KT bara kravd á FHS. Næmingar kunnu tó velja hana á gymnasialu breytunum. Henda lærugrein og lærarar, ið undirvísa í KT, áttu at lagt størri dent á at upplýsa og viðgera vandarnar við skíggjum. Myndugleikin átti onkursvegna at savnað seg meir um skíggjar og fólkaheilsu.

Stórur saknur er á gransking yvirhøvur á miðnámi. Føroyskir miðnámskúlanæmingar og miðnám eru á allan hátt spennandi málbólkur at granska. Lat okkum søkja stórar KT-fyrirøkur um hjálp til gransking. Tað er lítið at ivast í, at hesar fyrirøkur eru tilvitaðar um, hvussu skaðiligir skíggjar eru fyri fólkaheilsuna. Oljufyrirøkur duga at síggja vandan í olju, og hesar fyrirøkur lata stórar upphæddir til gransking. Hví ikki fáa Fróðskaparsetur Føroya og KT-fyrirøkur at veita granskarum peningaligan styrk at granska í KT á miðnámi í Føroyum? Við vitan um KT fáa vit amboð at bøta um fólkaheilsuna.

Keldur

Fólkaheilsukanningin 2017 www.folkaheilsa.fo

Gitte Klein: “Ávegis til talgildan demens”, *Miðnámsrit nr. 6*, 2015.

⁴ Gitte Klein: “Ávegis til talgildan demens”, *Miðnámsrit nr. 6*, 2015.

Málmennning – eisini á miðnámi

Tórður Johannesarson

Nýggjársaftan kundu vit á heimasíðuni hjá Mentamálaráðnum lesa, at ráðið ætlar, at 2018 verður málmenningin hjá okkara børnum sett í miðdepilin. Endamálið er at økja um tilvitið hjá øllum, sum eru um smæstu bornini. Í tíðindaskrivinum sigur Mentamálaráðið millum annað, at “... øll børn eru fødd við evnunum at læra mál, men fortreytin er, at hesi evni verða aktiverað og ment. Og tað verða tey bert, um vit vaksnu eru tilvitað um okkara týðandi leiklut í málmenningin hjá børnunum, og at vit áhaldandi seta orð á lutir og gerðir, og tað, sum annars fyriferst í gerandisdegnum. - Regluliga hava vit seinastu ári niðurlagt bæði námsfrøðingar og lærarar rópa varskó, tí orðfeingið hjá børnunum er skjótt og støðugt minkandi. Vanlig orð hvørva, málfatanin tódnar og enskt trokar føroyskt burtur”.

Tað er at feignast um, og má sigast at vera visionert av mentamálaráðharranum at mæla til málmennning. Kanska ein av mongu orsakunum til vánaliga málsliga standin sum heild er, at vit ikki hava unt næmingum lærutilfar á miðnámi ella hægri námi?

Fólkaskúlin

Fólkaskúlalærarar gera eitt gott arbeiði undir teimum vánaligum treytum, sum teir arbeiða undir. Lønin er lítil, og teir skulu undirvísa ómenniskjaliga nógv. Tó er sannur dynamikkur í skúlanum, fakfelagið er sterkt, og lærarar leggja seg út í kjak um skúlaskap. Teir gera saman við Námi og Bókadeild Lærarafelagsins eina ørgrynnu av góðum tilfari, sum foreldur og næmingar eru takksom fyri. Líka frá fyrsta flokki til tíggynda flokk hava vit tilfar á móðurmálinum í øllum lærugreinum, tað er at feignast um. Í fólkaskúlanum sita lærarar í uppgávunevndum og gera skrivligar próvtøkuuppgávur. Slíkt arbeiði mennir fakini, lærarar og ikki minst næmingar. Próvtøkuuppgávur verða gjørdar á føroyskum ella lagaðar til føroysk viðurskifti. Jú, málmennning fer fram í fólkaskúlanum hvønn dag.

Miðnám og málmennning

Kanning í 2013 hjá Miðnámsriti vísti, at næstan 80% av lærutilfarinum á miðnámi er á danskum í føroysku miðnámskúlanum. Síðan kanningin bleiv gjørd, er lítil bati at hóma. Vit hava víst á, at miðnámskúlanæmingar stuðla danskum forløgum við 8,5 milliónum kr. um árið (sí Miðnámsrit nr. 10). Vit hava eisini víst á, at lærutilfar til miðnám í veruleikanum kostar einki (sí Miðnámsrit nr. 1) Vit hava víst á loysnir, hvussu vit kunnu gera (sí Miðnámsrit nr. 10). Um hetta skal eydnast, so mugu vit øll arbeiða saman, myndugleikar, Nám og onnur forløg, lærarar og næmingar. Tað snýr seg um hugburð, so koma vit langt.

Á miðnámi er ein fremmandagerð, tí bara helvtin av próvtøkuuppgávuverðum verður gjørd í Føroyum. Allar skrivligar próvtøkur í fólkaskúlanum verða dømdar í Føroyum av føroyskum lærarum. Á miðnámi er støðan, at fleiri próvtøkuuppgávur verða sendar av landinum at verða dømdar. Í Miðnámsriti nr. 10 verður t.d. nevnt, at próvtøkuuppgávur á A-stigi og B-stigi í støddfrøði verða rættaðar av donskum lærarum, sum ikki skilja føroyskt. Hetta er ein ein gøla.

Fyri okkum á miðnámi sýnist tað sum, at alt tað, sum er og verður bygt upp við lærutilfari í fólkaskúlanum, verður brotið niður, tá ið næmingar fara á miðnám. Tað er eins og teir trína inn í eitt heilt annað læringsumhvørvi og nýggjan heim, har øll málmenningssteðgar. Hetta er spell, tí at Mentamálaráðið hevur gjørt námsætlanir, sum røkka líka úr fyrsta flokki í triðja ár á miðnámi. Í veruleikanum steðgar øll málmenningssteðgar, tá ið næmingarnir fara á miðnám, tí at lítið og einki undirvísingartilfar er á miðnámi ella hægri námi.

Gransking

Mentamálaráðharrin ætlar at skipa fyri verkætlanum, sum skulu stimbra málmenningsina. Í fólkaskúlanum fer gransking fram, men millum lítið og einki verður granskað á miðnámi, tað er spell. Sambært hagtølum hjá Studna gingu 2.284 næmingar á miðnámi skúlaárið 2015/16 og einir 300 lærarar. Tað hevði verið upplagt, at Fróðskaparsetur Føroya setti fólk at granska á hesum øki í t.d. eftirmeting, próvtølum, námsfrøði, didaktikki, læring, kyni, næmingum og ymiskleika, lop frá fólkaskúla til miðnám, undirvísingartilfari o.s.fr. Her er nokk at triva í, tí ei tvørrar álit og hugur á miðnámi. Næsta stigið frá Mentamálaráðnum kundi hóskandi verið málmenningssteðgar á miðnámi.

Keldur

Olav Absalonsen, Eru føroyskar skúlabøkur dýrar at gera? *Miðnámsrit 1*, mars 2014.

Tórður Johannesarson, Bókastuðul á miðnámi – hjálp til sjálvhjálp, *Miðnámsrit 10*, juni 2016.

<http://www.studni.fo/get.file?ID=15517>, oktober 2016.

At geva met – spurningurinn er ekki hvussu men hví

Úr *Educational Leadership* 1994

Alfie Kohn, Olav Absalonsen týddi

Hví vilja vit so fegin meta, hvussu væl næmingar klára seg? Hesin spurningur ístaðin fyri spurningurinn, hvussu vit skulu meta, eigur at fáa okkum at endurskoða meginreglurnar fyri undirvísing og læring og meting í læringini, soleiðis at alt hetta verður meira í samsvar við evstu endamálini við útbúgving. Ikki øll sjónarmið um evnið føra til reflektión av hesum slag. Sjónarmið um meting kunnu á ein hátt verða býtt sundur eftir dýpd í greining og eftir vilja at ivast í grundreglunum um, hvussu og hví vit geva met. Her eru trý mógulig stig at spyrja hvussu ella hví:

- Stig 1. Hetta eru teir mest grunnu spurningarnir, og eru teir avmarkaðir til praktisk viðurskifti sum, hvussu met skulu verða givin fyri arbeiði hjá næmingum. Her finst ørgrynna av greinum og bókum við útgreinaðum frymlum um, hvussu stig verða givin fyri ritgerðir, og hvussu samantald stig verða umroknað til ein endaligan karakter – og í hesum verður tikið fyri givið, at tað, sum næmingar gera, má hava karakter, og harumframt, at næmingar eiga at vera grammir eftir karakterum.
- Stig 2. Her ivast fólk innan útbúgving í treytunum omanfyri og spyrja, um siðvenjan at geva karakter er neyðug ella nyttulig fyri at meta um avrik hjá næmingum. Alternativ meting kemur nú upp á tal. Hugsanin er at geva næmingunum eina rikari og djúpari lýsing av avrikinum.
- Stig 3. Heldur enn bara at finnast at karakterum snýr kjakið á hesum stigi seg um meting í síni heild – og serliga, hví vit meta næmingar heldur enn hvussu vit gera tað. Líka mikið, hvussu fjølbroytt og væl metingin er lögð til rættis, so verður úrslitið ikki uppbyggjandi, um orsökkin til, at vit vilja vita, hvussu væl næmingurinn dugir, er óhóskandi.

Flokkning sum orsök til at geva met

Ein orsök at eftirmeta næmingar er at kunna marka teir eftir avrikum og síðani flokka teir, sum eplir verða skild sundur eftir stødd. Flokking er kritiserað á øllum trimum stígum, men við ymiskum grundgevingum. Á fyrsta stigi er óttin fyri, at vit blaka ikki hvønn einstakan í ta røttu rúgvuna. Eitt vandamál á miðnámi er, at rúgvun *Framúr gott* er ov stór (kritikkurinn verður kallaður karaktergliðing). Tað er vert at nevna, at flestu kanningar siga, at næmingaavrik blíva ikki betri, tá ið lærarar eru strangir í karaktergeving, og hinvegin, at tá ið tað verður lættari at fáa góð met, verða avrikini ikki verri av tí.

Á øðrum stigi verður spurningurin reistur, um karakterir eru nóg álítandi at flokka næmingar eftir. Kanningar vísa, at ein og hvør lærari kann geva ymisk met fyrri eitt ávíst arbeiði, um hann dómir tað tvær ferðir við millumbili. Og munurin verður enn størri, tá ið fleiri lærarar døma. Karakterir eru óneyvir og falskir, subjektiv tøl við objektivari meting sum gekkaskorti.

Sæð úr sjónarmiðinum á triðja stigi, er kritikkurin omanfyri alt ov tamur. Trupulleikin er ikki, at vit ikki duga at flokka næmingarnar. Trupulleikin er, at vit yvirhøvur flokka teir. Gera vit tað fyrri at skilja teir sundur eftir dugnaskapi, so vit kunnu undirvísa teir hvør sær? Skaðin av hesum virkseimi er væl og virðiliga ávístur. Ella er ætlanin at gera skúlar til lýsingartorg hjá vinnulívinum? Líka mikið, hví vit flokka næmingar, so er hetta langt frá málinum at hjálpa næmingum at læra – og ósambærligt við tað.

Motivatióin sum orsök til at geva met

Ein onnur orsök til at geva met – og eitt av høvuðsendamálunum við meting sum heild – er at motivera næmingar at arbeiða meira, so teir fáa eina góða meting. Tíverri er henda orsök líka óheppin sum flokking. Í tann mun karakterirnir A (12) og F (00) virka sum løn ella revsing heldur enn gagnlig afturmelding, virka karakterir ímóti ætlanini at motivera næmingar. Trupulleikin er fjaldur í tí tigandi áskoðanini, at ‘motivatióin’ er ein stódd, sum næmingar hava meiri og minni av. Í veruleikanum er ein kritiskur og kvalitativur munur á beinleiðis motivatióin og óbeinleiðis motivatióin – ímillum íbornan áhuga fyrri tí, sum ein lærir, og ein hugburð, har læring er eitt amboð at náa eitt endamál, sum er at sleppa undan revsing og fáa fatur í einari løn. Hesar báðar áskoðanir eru ikki bara ólíkar, men tær toga í hvør sína ætt.

Hópur av kanningum innan sosiala sálarfrøði og onnur øki hava avdúkað, at óbeinleiðis motivatióin máar stóðið undan beinleiðis motivatióin. Hetta er sum so ikki óvæntað í sambandi við pískin, men tað er ikki minni galdandi fyrri gularótina. Fólk, sum fáa lyfti um løn fyrri at gera nakað, hava lyndi til at missa hugin fyrri tí, sum tey skuldu gera fyrri at fáa lønina. Kanningar vísa eisini, beint ímóti konventionellum vísdómi, at fólk, sum hava fingið at vita, hvat tey fáa afturfyrri at gera sær ómak í einari uppgávu (ella loysa hana væl), hava lyndi til at gera eitt verri arbeiði enn tey, sum ikki vænta at fáa nakað sum helst afturfyrri.

Hesar niðurstøður eru tær somu á nógvum ymiskum økjum og uppgávum, har tann mest niðurbrótandi ávirkanin er í uppgávum, sum krevja kreativitet ella djúpa hugsavnan. At henda ávirkan av óbeinleiðis motivatióin, kend sum karakterir, er skjálprógvað við næmingum í ymsum aldri og í ymsum mentanum, verður sjáldan tikið til eftirtektar av námsfrøðingum.

Kanningar hava víst, at meira næmingar verða eggjaðir til at hugsa um, hvat teir fáa fyri eina uppgávu, meira svinnur hugurin at læra, og verri verða avrikini. Her eru nøkur dømi:

- Í uppgávum, sum meiri og minni settu krøv til kreativitet, er ísraelski útbúgvingsáráðgjafarin Ruth Butler ferð eftir ferð komin til ta niðurstøðu, at næmingar klára seg verri og eru minni áhugaðir, tá ið teir fáa karakterir, enn tá ið teir verða eggjaðir til at fokusera á uppgávuna sjálva.
- Eisini í uttanatlæru hava næmingar lyndi til at gloyma tað, sum teir hava lært – og eru minni áhugaðir – um teir frammanundan fáa at vita, at teir fara at fáa karakter fyri avrikið.
- Tá ið japanskir næmingar finga at vita, at ein roynd í søgu fór at telja í endaliga metinum, vóru teir minni áhugaðir í evninum – og minni sinnaðir at fara undir teir truplu spurningarnar, enn teir, sum finga at vita, at royndin bara var fyri vita, um teir gjørdu framstig.
- Børn, sum finga at vita, at tey fóru at fáa met fyri at loysa anagramm (eitt slag av orðagátu), valdu lættari uppgávur at arbeiða við – og tóktust at hava tað minni stuttligt – enn børn, sum ikki finga karakterir.

Ein grein í *Journal of Educational Psychology* kom til hesa niðurstøðu: “Karakterir leggja dent á kvantitativar síður av læring, darva kreativiteti, elva til ótta og mistøk og niðurbrota áhuga”. Hetta er ein speisk útsøgn, um orsøkin til at meta næmingar upprunaliga var at eggja teimum til betri avrik.

Afturmelding sum orsøk til at geva met

Summir námsfrøðingar tvíhalda um, at endamál teirra at meta næmingar er hvørki at flokka teir ella at motivera teir, men bara at geva afturmelding, so teir kunnu læra betur í morgin enn í dag. Sæð úr sjónarmiði á stigi 2, er hetta eitt rímligt mál – og karakterir eru eitt illa eignaðir sum amboð til hetta. Tað er einki skeivt í at hjálpa næmingum at stíla høgt, men tað hevði verið betri, um teir ikki upplivdu suksess sum løn og fiasko sum revsing, men heldur sum informatión. Karakterir gera tað trupult at fáa hetta at eydnast.

Harumframt er tað ikki til nakra hjálp at avmarka arbeiðið til ein bókstav ella tal; eitt B+ sigur ikki næminginum nakað um, hvat var gott í arbeiðinum, og hvussu tað kundi verið enn betri.

Men frá stigi 3 kemur henda avbjóðing: Hví vilja vit, at næmingarnir skulu blíva betri? Hesin spurningur er at síggja til so einfaldur og sakleysur sum barnamatur; men tá ið vit hugsa okkum um, gevur hann eitt *jalapeño kick*: hann førir til órógvandi spurningar um endamálið við útbúgving sum heild.

Krav ella stuðul

Eric Schaps, ið stendur á odda fyri *Development Studies Center* í Oaklandi, Kalifornia, hevur víst á “eina avgerandi sundurskiljing: at leggja dent á, hvat næmingar áttu at verið førir fyri, hetta er tað, sum vit krevja av teimum – móti at leggja dent á, hvat vit kunnu gera fyri at stuðla næmingunum at mennast og hjálpa teimum at læra.” Lat okkum kalla hesar báðar myndlar kravmyndilin og stuðulmyndilin.

Í kravmyndlinum eru næmingarnir arbeiðarar, ið hava skyldu til at gera eitt gott arbeiði. Hugburðurin er, at næmingar ‘valdu’ ikki at lesa, ella at teir ‘vunnu sær’ eitt met – soleiðis at ábyrgdin verður flutt frá námsfrøðingunum, og uppmerksemið verður bent burtur frá tí, sum skal lærast, og tí samanhangi, sum tað verður undirvíst í. Í eftirmetingum skriva lærarar, um næmingar gjørdu tað, sum væntað varð av teimum. Hesin hugburður liggur ofta fjaldur í annars upplýstum undirvísingarætlanum, ið leggja dent á avriksmeting og – loysnarorðið í hesum døgum – læringsúrtøku. (Hann prógvar eisini seg sjálvan við hugsanini um útbúgving sum íløga, ein háttur at fyrireika børn til arbeiðslívið.)

Stuðulmyndilin hinvegin býður børnum við á eina ferð við meining at vegleiða og stimbra teirra natúrligu evni at kanna tað, sum er ókent; at menna førleikar og eldhuga at spæla við orð, tøl og hugskot. Hesin hugburður samsvarar við tað, sum eisini verður rópt næminga-sentrerað læring, har meiningin er at hjálpa næmingunum at gera sær dælt av huginum at skilja heimin. Í hesum sambandi er næmingameting partvíst ein háttur at gera av, um vit eydnast sum námsfrøðingar. Samanumtikið eru framstig ikki nakað, sum vit krevja av næmingum, men heldur nakað, ið kemur sum ein avleiðing av, at vit geva teimum spennandi uppgávur og stuðlandi læringsumhvørvi.

Stuðlandi eftirmeting

Her eru 5 meginreglur um eftirmeting eftir stuðulmyndlinum:

1. Eftirmeting av nøkrum slag má ikki yvirdrívast. Um tað at duga væl liggur næmingum fremst í huga, kann tað máa støðið undan áhuganum fyri tí, sum teir gera. Um ov stórir dentur verður lagdur á avrik, hvørvur forvitnið – og, so lægið tað ljóðar, versnar dygdin í avrikunum. Avriks-sinnaðir næmingar hava eisini lyndi til at sleppa sær undan torførum avbjóðingum og soleiðis skáka sær undan negativari eftirmeting.
2. Tann besta ábendingin, hvussu vit eydnast sum námsfrøðingar, fæst við at eyggleiða atferðina hjá børnum – og ikki frá royndaravrikum og karakterum. Hon fæst við at hyggja eftir, um tey við íðinskapi kjakast um spurningar, ið komu fram í flokkinum, eftir at tímin er av, um tey tosa um okkurt, tey lærdu í skúlanum, tá ið tey koma heim til hús, ella um tey lesa í frítíðini. Har sum áhugi er kveiktur, kemur dugnaskapur burturúr. Tað kann vera ilt at máta áhugan, men tað er ikki ráðiligt at venda aftur til

konventionellar metingarhættir; vit mugu viðurkenna, at metingar hava sínar avmarkingar.

3. Vit mugu broyta skúlar, so teir verða trygg støð við umsorgan fyri næmingunum. Hetta er avgerandi fyri, at næmingarnir blíva lærandi menniskju, men tað er eisini viðkomandi fyri eftirmeting. Bara í einum tryggum umhvørvi, har eingin ótti er fyri at verða eyðmýktur ella revsaður, vilja næmingar viðganga, at teir ikki skilja tað, sum teir lesa, og viðurkenna mistøk. Um teir tora at biðja um hjálp, kunnu teir mennast enn meira.
Í einum umhvørvi, har dentur verður lagdur á karakterir, royndir, kravdar mekaniskar venjingar og yvirhojringar, og har trúst verður lagt á lærarar at halda seg til ávísa námsætlan, er tað verri hjá lærara at vita, hvat næmingarnir hava skilt, so hann fær hjálpt teimum víðari fram á leið.
4. Eitt og hvørt kjak um eftirmeting eigur at snúgva seg um dygdina í námsætlanini. Tað er heldur lætt sloppið at spyrja, um ein næmingur hevur lært okkurt; tað er nóg meira umráðandi – og ørkymlandí – at spyrja, um næmingurin hevur fingið nakað, sum er vert at læra. Gransking stuðlar upp undir tað, sum lærarar vita av royndum: um næmingar hava nakað áhugavert at fáast við, er ikki neyðugt at halda teimum til við eyka átøkum.
5. Næmingar skulu takast við upp á ráð at áseta treytirnar fyri, hvussu arbeiði teirra verða dømd, og síðani hava ein leiklut at meta arbeiðið eftir hesum treytum. Teir eiga at vera við í so nógvum sum møguligt í sambandi við egna læring. Hetta hevur fleiri góðar avleiðingar við sær: Tað gevur teimum eitt vist sjálvræði í útbúgvngini, eftirmetingin kennist minni revsandi, og tað er ein lærurík tilgongd. Um rákið er at fara burtur frá at geva met, eiga lærarar at grundgeva fyri hesum, og biðja um uppskot frá næmingum, hvat skal gerast ístaðin, og hvussu umskiftið verður lagt til rættis. Tað umskiftið kann gerast buldraligt og seint, men móguleikin fyri at grunda á hesar spurningar persónliga og saman við øðrum hevur virði í sjálvum sær.

Og um tú noyðist at geva met ...

Um formligar reglur ella siðvenjur krevja karakterir, eiga lærarar og foreldur at gera alt, tey eru før fyri at fáa næmingar at gloyma teir. Her eru nøkur hent ráð at minka um avleiðingarnar.

- Gev ikki bókstav ella tal fyri einstakar uppgávur, sjálvt um tú skalt geva ársmet við endan á skúlaárinum. Tað er ein sannroynd, at veruligar viðmerkingar skulu gevast ístaðin fyri karakterir, ikki afturat teimum. Ansa eftir, at hetta ikki kemur at virka sum at útseta, hvat næmingurin fer at fáa í støðumeti, tí tað hevði tikið støðið undan øllum endamálinum. Summir næmingar kunnu, serliga í byrjanini, koma í eitt slag av eksistensiellari kreppu: ein reglulig veiting av karakterum hevur avmarkað teir. Bjóða

einum sovordnum næmingi eitt prát um, hvat hann móguliga hevði fingið sum met, um tað skuldi verið skrivað sama dag. Krøvini um at fáa met fara at minka, so hvørt sum næmingarnir verða tiknir við í tað, sum verður undirvíst.

- Gev ongantíð næmingum met, meðan teir eru í ferð við at læra, og, tað hevur enn størri týdning, gev teimum ikki viðurkenning fyri avrik, meðan teir eru í ferð við at læra. Kanningar vísa, at viðurkenning fyri dugnaskap, sum enn hevur fyri neyðini at verða brýndur, er niðurbrótandi. Er tað ikki greitt, um næmingar eru klárir at vísa, hvat teir vita, so er eitt at gera: spyr teir.
- Gev ongantíð karakter eftir einari kurvu. Talið á góðum metum eigur ikki at vera avmarkað soleiðis, at um ein næmingur fær gott met, so er minni sannlíkt, at ein annar fær tað. Treytin um, at bara nøkur fá kunnu fáa hægsta met, er út av lagi órimiligt. Tað tekur eisini stóðið undan samstarvi og felagsskapi. Sjálvsagt hava karakterir av einum og hvørjum slag samanbering og kapping við sær, sjálvt um teir ikki eru givnir eftir einari kurvu. Tað brýtur sjálvsvirði og viðurskifti millum næmingar niður, og tað virkar eisini ímóti dygdini í læringini. Milton (1986) sigur tað soleiðis: “Tað er ikki tekin um fastleika at fáa metini at passa inn í eitt normalbýti; tvørturímóti er tað tekin um mistøk: miseydnað undirvísing, miseydnað døming og als eingin ávirkan á intellektuella lívið hjá næmingunum.”
- Gev ongantíð serstakt met fyri innsats. Tá ið næmingar tykjast at vera líkasælir um, hvat teir skulu læra, brúka námsfrøðingar viðhvørt ta strategi at geva met fyri innsats fyri at tvinga teir at gera sær størri ómak. Tann keðiliga andsøgnin í hesum er, at tvingsil viðhvørt elvir til, at næmingurin verður lýðin, men samstundis firtin, og hevur ikki hug at vera lýðin. Eitt lágt met fyri innsats verður lættliga lisið sum, at “tú ert eitt mistak, sjálvt um tú roynir.” Hinvegin sigur eitt høgt met fyri innsats saman við einum lágum meti fyri avrik, at “tú ert bara for býttur.” At geva børnum løn ella revsing fyri innsats er at skúgva tann móguleikan til viks, at námsætlanin ella læringsumhvørvið kann hava nakað at gera við, at næmingarnir mangla eldhuga.